

9. Дружилов С.А. Психология профессионализма / С.А. Дружилов // Журнал прикладной психологии. – 2003. – № 4–5. – С. 35–42.
10. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
11. Житарюк М. Соціокультурна модель журналістики: традиції і новаторство / М. Житарюк. – Львів, 2008. – 416 с.
12. Журналіст як суб'єкт масово-інформаційної діяльності. Портрет професії журналіста [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mediacub.lviv.ua/index.php/id/26>.
13. Здоровега В. Європейський вибір: що брати з минулого, а чого вчитися українським ЗМІ / В. Здоровега // Про журналістику і журналістів: статті, есе, виступи. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – № 3 (27). – 141 с.
14. Здоровега В. Підготовка журналістів: погляди збоку і зсередини / В. Здоровега // Про журналістику і журналістів: статті, есе, виступи. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – № 3 (27). – 141 с.
15. Калмыков А.А. Интернет-журналистика : учеб. пособ. для студ. вузов, обучающихся по спец. “Журналистика” / А.А. Калмыков, Л.А. Коханова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 383 с.
16. Климов Е.А. Психология профессионала / Е.А. Климов. – М. : Институт практической психологии ; Воронеж : ОДЭК, 1996. – 400 с.
17. Кудрявцева М.Е. К вопросу о фундаментальных основах гуманитарного образования / М.Е. Кудрявцева // Вестн. МГУ. Сер.: Филология. Журналистика. – 2005. – № 1. – С. 171–176.
18. Левкова О. Харизма журналіста як успіхотворчий чинник / О. Левкова // Вісник Львівського університету. Серія: Журналистика. – 2001. – Вип. 21. – С. 235–240.
19. Маркелов К.В. Самоактуализация журналиста (развитие профессиональной мотивации) / К.В. Маркелов // Вестник Московского университета. Серия 10. Журналистика. – 1994. – № 5. – С. 17–22.
20. Михайлин І.Л. Журналістська освіта і наука : підручник / І.Л. Михайлин. – Суми : Університетська книга, 2009. – 336 с.
21. Митина Л.М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях / Л.М. Митина // Вопросы психологии. – 1997. – № 4. – С. 45–48.
22. Моисеев В.А. Журналистика и журналисты / В.А. Моисеев. – К. : Дакор, 2002. – 402 с.
23. Москаленко А.З. Теорія журналістики : навчальний посібник / А.З. Москаленко. – К. : ЕксОб, 2002. – 334 с.
24. Основы творческой деятельности журналиста : учебник для студ. вузов по спец. “Журналистика” / [ред.-сост. С.Г. Корконосенко]. – СПб. : Знание, СПбИВЭСЭП, 2000. – 272 с.
25. Прохоров Е.П. Введение в теорию журналистики : учебник / Е.П. Прохоров – М. : Аспект Пресс, 2003. – 367 с.
26. Современный словарь по педагогике / [сост. Е.С. Рапацевич]. – Минск : Современное слово, 2001. – 928 с.
27. Сосновская А.М. Журналист: личность и профессионал (психология идентичности) / А.М. Сосновская. – СПб. : Роза мира, 2005. – 206 с.
28. Чернова Ю.К. Профессиональная культура и формирование ее составляющих в процессе обучения / Ю.К. Чернова. – Москва-Тольятти : ТолПИ, 2000. – 230 с.
29. Шаповал Ю.Г. Феномен журналістики: проблеми теорії / Ю.Г. Шаповал. – Рівне : Роса, 2005. – 248 с.
30. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zmist.at.ua/index/aforizmi/0-4>.
31. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://translate.yandex.ua/translate?srv=yasea>.

ЖАБЕНКО О.В.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ НАУКОВИХ І НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ

Правове регулювання підготовки й атестації наукових кадрів вищої кваліфікації визначає процедуру підготовки й наступного офіційного державного визнання наукової кваліфікації здобувача наукового ступеня і, відповідно, можливості виконання ним певних функцій, встановлених законодавством.

Законодавство України певним чином урегулює комплекс відносин, пов'язаних із підготовкою та атестацією наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, стимулює й охороняє права

суб'єктів цієї діяльності. Проте досить часто положення нормативно-правових актів, дія яких спрямовуються на регулювання підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів, неузгоджені між собою, містять невідповідності, суперечності й повторення. Їх виявлення є актуальним завданням для подальшої гармонізації й оптимізації норм законодавства.

На деякі аспекти нормативного врегулювання системи освіти звертали увагу вітчизняні вчені. Так, А. Вітченко зосереджував увагу на недосконалоості й неоднозначності освітянського законодавства в Україні та запропонував шлях його модернізації – чітку реалізацію вже ухвалених законів [5], В. Луговий розглядав місце аспірантури і докторантури в освітній системі [8; 9]; В. Мачулін обґрунтовував необхідність удосконалення атестаційного процесу та підготовки проекту Закону України “Про атестацію наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації”, який би поєднав світовий і вітчизняний досвід атестації наукових кадрів вищої кваліфікації [10]; В. Сергієнко, І. Жиляєв, В. Торкатюк аналізували законодавче регулювання наукової та науково-технічної діяльності й виявляли особливості нормативного забезпечення національної системи атестації наукових кадрів вищої кваліфікації [20]; Ж. Таланова визначала міру відповідності вітчизняного законодавства щодо підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів світовим аналогам [21]. Проте виявлення невідповідностей положень нормативно-правових актів щодо підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні не було предметом їхніх досліджень.

Тому *метою статті* є виявлення невідповідностей в основних нормативно-правових актах, що регулюють підготовку й атестацію наукових і науково-педагогічних кадрів.

Для досягнення мети визначено завдання: виявити перелік основних нормативно-правових актів, що регулюють підготовку наукових і науково-педагогічних працівників; здійснити порівняльний аналіз положень основних нормативно-правових актів, що регулюють підготовку наукових і науково-педагогічних працівників, та виявити невідповідності, суперечності й повторення; визначити шляхи оптимізації нормативно-правових актів з підготовки наукових і науково-педагогічних працівників.

Поняття “нормативно-правові акти” включає комплекс актів правотворчості, виданих органами законодавчої і виконавчої влади. Нормативно-правові акти видаються органами державної влади в певній формі, у рамках компетенції певного правотворчого органу й містять норми права загальнообов'язкового характеру. Юридична чинність нормативно-правового акта визначається становищем органу, яким він виданий, у системі органів державної влади.

К. Волинка визначає нормативно-правовий акт як загальнообов'язкове офіційне рішення спеціально уповноваженого суб'єкта, прийняте в певному порядку, яке встановлює нові правові норми, змінює або скасовує вже наявні [6].

Згідно з принципом верховенства права, вищим за юридичною силою нормативно-правовим актом є закон. Конституція є законом, що має найвищу юридичну силу. Всі закони приймаються на підставі Конституції, а підзаконні нормативно-правові акти – на основі законів і на їх виконання.

Закони регулюють найважливіші суспільні відносини, встановлюють загальнообов'язкові для всіх громадян, державних органів, громадських організацій, посадових осіб правила поведінки (норми). Закони усталені, стабільні й піддаються зміні, доповненню чи скасуванню лише у виняткових випадках [6].

Підзаконні нормативно-правові акти розвивають чи деталізують окремі положення законів, організують дію законів, вносять до системи правового регулювання нові деталі, посилюють соціальну функцію права, чітко окреслюють юридичний статус суб'єктів права [7].

В Україні створена нормативно-правова база для регулювання питань підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів, яка включає Конституцію України, закони України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, накази Міністерства освіти і науки України та галузевих міністерств і відомств, які мають у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади, накази ВАК України. Крім того, Україною підписано ряд міжнародних угод, які регламентують співробітництво в галузі підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів із країнами СНД.

Нижче наведено нормативно-правові акти за ієрархією відповідно до їх юридичної сили, яка зумовлюється суб'єктом правотворчості.

Сформована нормативно-правова база свідчить про увагу з боку держави до такого важливого питання, як підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів, та важливе значення цього процесу для суспільного розвитку. Проте наявна нормативно-правова база неідеальна, вона містить певні недоліки, що полягають у невідповідності та неузгодженості положень різних нормативних актів суперечливості та неточності їх формулювань.

Основні нормативно-правові акти, що регламентують питання підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р.

2. Закон України “Про освіту” від 23.05.1991 р. № 1060-XII (зі змінами).

3. Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” від 13.01.1991 р. № 1977-XII (зі змінами).

4. Закон України “Про вищу освіту” від 17.01.2002 р. № 2984-III.

5. Постанова Кабінету Міністрів України “Про державне замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів (післядипломна освіта) для державних потреб у 2009 році” від 05.06.2009 р. № 563.

6. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку присвоєння вченого звання професора і доцента” від 27.12.2008 р. № 1149.

7. Постанова Кабінету Міністрів України “Про державне замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів (післядипломна освіта) для державних потреб у 2008 році” від 09.07.2008 р. № 633.

8. Постанова Кабінету Міністрів України “Про державне замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів (післядипломна освіта) для державних потреб у 2007 році” від 07.07.2007 р. № 892.

9. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника” від 07.03.2007 р. № 423 (зі змінами).

10. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження державного замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів (післядипломна освіта) для державних потреб у 2006 році” від 26.06.2006 р. № 877.

11. Постанова Кабінету Міністрів України “Про деякі питання визнання в Україні дипломів про присудження наукових ступенів” від 22.07.1999 р. № 1329.

12. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку платних послуг у галузі атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації” від 19.05.1999 р. № 855.

13. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів” від 01.03.1999 р. № 309 (зі змінами).

14. Постанова Кабінету Міністрів України “Про послуги в галузі атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації” від 19.03.1998 р. № 337.

15. Постанова Кабінету Міністрів України “Про документи про освіту та вчені звання” від 12.11.1997 р. № 1260.

16. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про особливості формування державного замовлення на підготовку фахівців та науково-педагогічних кадрів у 2009 році” від 14.04.2009 р. № 416-р.

17. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про підписання Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Французької Республіки про взаємне визнання документів про наукові ступені і вчені звання” від 08.06.2005 р. № 175-р.

18. Наказ Голови Служби безпеки України “Про затвердження Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів Служби безпеки України” від 09.10.2006 р. № 674.

19. Наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України “Про затвердження Інструкції з організації підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів у Державній прикордонній службі України” від 16.03.2005 р. № 194.

20. Наказ Міноборони України, МОН України “Про затвердження Інструкції про організацію підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів у Збройних Силах України” від 30.06.2000 р. № 194/265.

21. Наказ ВАК України “Про прийняття рішень щодо присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника вченими радами наукових установ та вищих навчальних закладів” від 21.09.2000 р. № 440 (зі змінами).

22. Наказ ВАК України “Про затвердження Положення про спеціалізовані вчені ради” від 29.08.2000 р. № 429 (зі змінами).

23. Наказ Міністерства освіти України “Про порядок розгляду атестаційних справ про присвоєння вчених звань професора і доцента” від 13.11.1997 р. № 406.

24. Наказ ВАК України “Про затвердження форм документів, які використовуються спеціалізованими вченими радами” від 19.07.2010 р. № 557.

25. Наказ ВАК України “Про затвердження переліку документів атестаційної справи, що подається до ВАК України з питань переатестації вченого, якому присуджено науковий ступінь в іншій державі, або нострифікації диплома про науковий ступінь, виданого в іншій державі, та вимоги до її оформлення” від 19.07.2010 р. № 559.

26. Наказ ВАК України “Інструкція з підготовки та подання матеріалів атестаційних справ та матеріалів щодо утворення спеціалізованих учених рад і внесення до їх складу часткових змін в електронному вигляді” від 21.09.2010 р. № 572.

27. Наказ ВАК України “Про затвердження порядку внесення друкованих та електронних наукових видань до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт” від 07.05.2010 р. № 278.

Відповідно до поставленого у статті завдання проведено порівняльний аналіз положень деяких з основних нормативно-правових актів, що регулюють підготовку наукових і науково-педагогічних працівників.

Статтею 53 Конституції України гарантується громадянам України право на освіту: “Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; ... надання державних стипендій та пільг учням і студентам. Громадяни мають право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі”. Проте у статті не міститься згадувань про аспірантуру і докторантуру, які не входять до складу жодної із вищезазначених галузей освіти, хоча всіма гарантіями (крім пільг) аспіранти і докторанти користуються нарівні зі студентами.

Основи державного регулювання було закладено Верховною Радою УРСР у травні 1991 р. прийняттям Закону України “Про освіту”, яким регулюються суспільні відносини у сфері навчання, виховання, професійної, наукової, загальнокультурної підготовки громадян України.

Законом (ст. 29) визначено структуру освіти України, що включає:

- дошкільну освіту;
- загальну середню освіту;

- позашкільну освіту;
- професійно-технічну освіту;
- вищу освіту;
- післядипломну освіту;
- аспірантуру;
- докторантуру;
- самоосвіту [19].

Згідно з цією структурою, аспірантура і докторантура є самостійними елементами освітньої системи. Закон відносить Вищу атестаційну комісію України до державних органів управління освітою (ст. 11), окреслює її повноваження (ст. 13), встановлює наукові ступені (ст. 31) та вчені звання (ст. 32), визначає права й обов'язки учасників навчально-виховного процесу (розділ 3).

Законом України “Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності”, прийнятим у грудні 1991 р. (у редакції 1998 р. Закон здобув назву “Про наукову і науково-технічну діяльність”), визначаються правові, організаційні та фінансові основи функціонування і розвитку науково-технічної сфери; умови для наукової і науково-технічної діяльності. Згідно зі ст. 20 Закону наукові ступені та вчені звання є державним визнанням рівня кваліфікації вченого і слугують кваліфікаційною вимогою для зайняття науковим працівником відповідної посади.

У січні 2002 р. було прийнято Закон України “Про вищу освіту”, відповідно до якого структуру вищої освіти складають лише освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні вищої освіти. Проте положеннями цього Закону визначаються повноваження Вищої атестаційної комісії (ст. 19); права й обов'язки аспірантів, докторантів і здобувачів, яких віднесено до осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах (ст. 53–55). А в розділі 10 розкриваються основні завдання аспірантури й докторантури, встановлюються наукові ступені та вчені звання, окреслюються основні вимоги до спеціалізованих учених рад та визначається їх місце в системі атестації наукових і науково-педагогічних працівників (ст. 58–60). Тут наявна невідповідність: чому Закон “Про вищу освіту” регламентує діяльність самостійних структурних одиниць освітньої системи, які не входять до структури вищої освіти?

Ця невідповідність має бути вирішеною, адже у країнах Європи, що приєдналися до Болонського процесу, підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів (докторантура) віднесена до вищої освіти, а в країнах СНД (Республіці Білорусь і Російській Федерації) – до післядипломної освіти.

Окремі положення Закону України “Про вищу освіту” дублюють і уточнюють норми інших нормативно-правових актів. Зокрема, ст. 17 Вищу атестаційну комісію України віднесено до державних органів управління в галузі вищої освіти (повторює положення ст. 11 Закону України “Про освіту”); ст. 59 визначено види наукових ступенів та їх статус у вигляді ви-

знання рівня наукової кваліфікації (повторює положення ст. 20 Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” та ст. 31, 32 Закону України “Про освіту”).

Аналіз чинних законів України “Про освіту” (ст. 11, 13), “Про вищу освіту” (ст. 13, 17, 60) свідчить, що Вища атестаційна комісія України все ще входить до переліку державних органів управління вищою освітою, залишилися без змін повноваження Вищої атестаційної комісії України. Однак Указом Президента України “Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади” від 09.12.2010 р. № 1085/2010 передбачена ліквідація Вищої атестаційної комісії із передачею її функцій новоствореному Міністерству освіти і науки, молоді та спорту України [18]. Тут наявна суперечність між чинними законами та Указом. Хоча Указом передбачена вимога до Кабінету Міністрів України “подати у двомісячний строк в установленому порядку пропозиції про внесення змін до актів законодавства та у місячний строк привести свої рішення у відповідність із цим Указом”, проте відповідних змін до Законів “Про освіту”, “Про наукову і науково-технічну діяльність”, “Про вищу освіту” та відповідних постанов Кабінету Міністрів України до цього часу не внесено.

Надалі така ситуація може призвести до появи негативної тенденції у правотворчості: невідповідності підзаконних актів законам. Її усунення можливе через чітке дотримання процедури підготовки нормативно-правових актів.

Законом “Про освіту” (ст. 30) встановлюються освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні. Самостійний структурний елемент освітньої системи – аспірантура – не входить до освітніх рівнів і, відповідно, не має освітньо-кваліфікаційного рівня та розроблених освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників. Хоча у ст. 51 цього Закону, де розкриваються права вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів і в тому числі аспірантів і докторантів, вказано, що вони “... мають гарантоване державною право на навчання для здобуття певного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівнів” [19]. Така суперечливість положень статей закону не дає змоги чітко з’ясувати, чи можуть особи після закінчення аспірантури і докторантури одержати освітній та освітньо-кваліфікаційний рівень, а якщо так, то який?

Вимоги до кадрового забезпечення сфери освіти встановлює ст. 54 Закону “Про освіту”, у якій вказано, що педагогічну діяльність у навчальних закладах III і IV рівнів акредитації та закладах післядипломної освіти здійснюють науково-педагогічні працівники. Педагогічною діяльністю можуть займатися особи з високими моральними якостями (у жодному нормативному документі не визначено, хто і яким чином їх оцінює?), які мають відповідну освіту, професійно-практичну підготовку, фізичний стан яких дає змогу виконувати службові обов’язки [19]. Проте в нормативно-правових актах відсутні чітко визначені вимоги до змісту, рівня й обсягу освіти та професійно-практичної підготовки кандидатів на посади науково-педагогічних працівників.

Можна припустити, що більш чітко це подано у Законі України “Про вищу освіту”. Однак, у ст. 48 цього Закону встановлено, що посади науково-педагогічних працівників у вищих навчальних закладах III і IV рівнів акредитації можуть обіймати особи з повною вищою освітою, які пройшли спеціальну педагогічну підготовку [13]. Детальніших пояснень щодо поняття “спеціальна педагогічна підготовка”, місця та форм її здобуття майбутнім науково-педагогічним персоналом законодавство не містить.

Підготовка у вищих навчальних закладах здійснюється на основі розроблених у них і затверджених їх вченими радами навчальних планів та навчальних програм (ст. 14 Закону України “Про вищу освіту”).

Навчальні плани визначають графік навчального процесу, перелік, послідовність і час вивчення навчальних дисциплін, форми навчальних занять та терміни їх проведення, а також форми проведення підсумкового контролю.

Програми навчальних дисциплін визначають їх інформаційний обсяг, рівень сформованості вмінь і знань, перелік рекомендованих підручників, інших методичних та дидактичних матеріалів, критерії успішності навчання й засоби діагностики успішності навчання.

Відповідно до Закону України “Про вищу освіту” навчальні плани та програми навчальних дисциплін розробляються вищим навчальним закладом відповідно до освітньо-професійних програм та структурно-логічної схеми підготовки, і є складовими стандартів вищої освіти [13].

У вищих навчальних закладах підготовка аспірантів здійснюється також на основі навчальних планів та програм навчальних дисциплін, які розробляються кожним вищим навчальним закладом самостійно, проте ні освітньо-професійних програм, ні структурно-логічної схеми підготовки аспірантів, ні загальних стандартів підготовки аспірантів, які б мали бути в основі процесу розробки відповідних навчальних планів та навчальних програм, не існує. А статус осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі, передбачає наявність певного еталону, якого потрібно дотримуватися у процесі підготовки аспірантів у вищих навчальних закладах – певний освітньо-науковий чи освітньо-кваліфікаційний стандарт, яким би встановлювалися вимоги до змісту, обсягу та рівня освітньої й фахової підготовки такої категорії випускників, який до того ж був би основою для оцінювання їх кваліфікаційного рівня [19]. Тому зараз майже неможливо визначити, чи є достатнім рівень підготовки осіб в аспірантурі для подальшої роботи на посадах науково-педагогічних працівників (викладачів).

Основною метою діяльності аспірантури і докторантури є підготовка науковців для роботи в наукових установах і організаціях та науково-педагогічних працівників (викладачів) для роботи у вищих навчальних закладах. Однак існуючі вимоги до рівня наукової кваліфікації здобувачів наукових ступенів (наукових працівників), критерії атестації наукових кадрів вищої кваліфікації стосуються лише наукової діяльності останніх, забезпечують підтвердження їх здатності й спроможності на достатньому рівні здійснювати наукові дослідження й одержувати нові науково обґрунто-

вані результати. Про це вказано і в Законі України “Про освіту”, ст. 45 якою підготовку наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації поруч із виконанням науково-дослідних робіт віднесено до наукової діяльності в системі вищої освіти. А наукова і педагогічна діяльність не тотожні між собою, а взаємодоповнюють одна одну, проте це різні за спрямуванням, об’єктом, формою та змістом види діяльності. Тому підготовка наукових працівників та викладачів для вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації має відрізнятися застосуванням різних підходів і методів, різними навчальними програмами для кожної із них. Ці недоліки законодавства й намагаються вирішити вищі навчальні заклади, як вже було сказано, проводячи навчальні заняття для аспірантів денної форми навчання з метою підготовки їх до викладацької діяльності. Проте і тут існує неузгодженість, коли після закінчення курсу навчання аспіранти, які вивчили певний комплекс дисциплін, не одержують жодного документа, який би підтверджував здобуту кваліфікацію викладача. Така норма була передбачена у Постанові Кабінету Міністрів України “Про документи про освіту та вчені звання” від 12.11.1997 р. № 1260 [14]. Проте вона не діє через затвердження Кабінетом Міністрів України “Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів” від 01.03.1999 р. № 309 [15], відповідно до п. 25 якого успішний захист дисертації вважається єдиним і основним показником результативності навчання в аспірантурі та виконання індивідуального плану аспіранта.

Аналіз нормативно-правових документів свідчить ще про ряд невідповідностей:

– визначення поняття “здобувач”, яке наведено у Законі “Про вищу освіту”, на відміну від аналогічного поняття у Положенні про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів, ширше й містить положення про підготовку докторської дисертації без перебування в докторантурі. А у [15] поняття “здобувач” розуміється як особа, яка готує дисертацію лише на здобуття наукового ступеня кандидата наук без навчання в аспірантурі. Про підготовку докторських дисертацій не йдеться. Крім того, жоден із цих нормативних документів не визначає термін та умови підготовки здобувачів, які працюють над докторськими дисертаціями;

– підходи до визначення статусу докторанта у Законах України “Про вищу освіту” та “Про наукову і науково-технічну діяльність” різні. У вищому навчальному закладі докторант зараховується до осіб, які навчаються, а в наукових установах і організаціях докторант – це посада наукового працівника. Пояснення цьому може бути таке, що в науковій установі чи організації, діяльність якої спрямована на видання наукової продукції, написання дисертації є внеском у загальну справу наукової діяльності установи і є прямим посадовим обов’язком докторанта. У такому разі у вищому навчальному закладі основним завданням докторанта є навчання, проте програм для навчання докторантів у вищих навчальних закладах немає, навчальні заняття для них не проводяться. Тоді незрозуміло, чому докторанти вищих навчальних закладах відносяться до осіб, що навчаються,

коли власне навчання немає, а докторант займається фактично науковою діяльністю?

Деталізується процес підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів підзаконними актами (порядками, інструкціями, положеннями тощо). На виконання положень законів України щодо підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів Кабінетом Міністрів України 01.03.1999 р. затверджено Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів, яким визначено умови формування та діяльності аспірантури і докторантури, правовий статус здобувачів наукового ступеня, порядок проведення кандидатських іспитів.

Цей нормативний акт також містить певні недоліки. Так, п. 30 і 40 визначено, що наукові консультанти докторантів та наукові керівники аспірантів несуть особисту відповідальність за якісне і своєчасне виконання аспірантом чи докторантом дисертації. Проте жодним нормативним документом не передбачено, якою є ця “особиста відповідальність”, у чому вона виражається та якими є її наслідки. До того ж, відповідно до п. 48 “особиста відповідальність” за якісне і своєчасне виконання дисертації для наукових керівників здобувачів не передбачена.

Пунктом 11 Положення встановлено чітку вимогу щодо затвердження тем дисертацій та індивідуальних планів роботи аспірантів і докторантів – не пізніше тримісячного терміну після зарахування їх до аспірантури чи докторантури. Здобувачам для затвердження теми дисертації чіткого терміну не визначено (п. 49).

Процес атестації наукових і науково-педагогічних кадрів регулюється постановами Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника” від 07.03.2007 р. № 423 [17] та “Про затвердження Порядку присвоєння вченого звання професора і доцента” від 27.12.2008 р. № 1149 [16].

Аналіз “Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника” свідчить, що не всі його положення тлумачаться однозначно, тому потребують додаткового роз’яснення. Наприклад, п. 18 щодо висновку організації, де виконувалася дисертація, про її наукову і практичну цінність не містить вимог щодо структури такого висновку, а п. 25, що регламентує призначення додатково офіційного опонента, не містить роз’яснень щодо кола осіб, які можуть призначатися офіційним опонентом додатково. На жаль, цих роз’яснень не містить і Положення про спеціалізовані вчені ради [11], у якому лише дублюються положення Порядку без деталізації. Пункт 9 Положення визначає санкції до спеціалізованих учених рад у разі порушення останніми вимог нормативно-правових актів як “вжиття відповідних заходів аж до скасування рішення ради”, тоді як п. 1.10 Положення про спеціалізовані вчені ради санкцією визначено “скасування прийнятого радою рішення і вжиття заходів аж до припинення діяльності цієї ради”. Такі недоліки зумовлювали необхідність видавати різноманітні брошури [1–3; 22] для пояснення

нечітких, незрозумілих і часом суперечливих положень нормативно-правових актів.

Аналіз вищенаведеного переліку, до якого включено лише основні нормативно-правові акти щодо підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів, свідчить, що всі вони мають один і той самий предмет регулювання. Їхні положення часто повторюються, іноді містять суперечності та неузгодженості. Тому виникає потреба в ліквідації множинності нормативних актів, їхнього укрупнення. Згідно з теорією держави і права одним із шляхів ліквідації такої множинності є підготовка і прийняття укрупненого нормативного акта (окремого закону, який би регулював процес підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів та став базовим у цій сфері правового регулювання) на базі об'єднання норм розрізнених актів, виданих з одного питання. Такий акт затверджується правотворчим органом як нове, самостійне джерело права, а колишні розрізнені акти чи окремі їх положення визнаються такими, що втратили юридичну силу. Новий укрупнений акт не змінює зміст правового регулювання, не вносить змін у чинне законодавство [6].

У Верховній Раді України прийнято у першому читанні (02.07.2010 р.) Проект Закону України “Про атестацію наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації” від 22.10.2009 р. № 5267 [12]. Законопроект визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку державної системи атестації наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації як важливого елемента забезпечення розбудови науки й освіти в Україні з урахуванням світового рівня науково-технічного прогресу, інтелектуального та духовного зростання громадян, зміцнення наукового потенціалу держави. З метою наближення вітчизняної практики державного регулювання атестації наукових і науково-педагогічних кадрів до європейського досвіду передбачено надати автономний статус спеціалізованим ученим радам. Рішення таких рад про присудження наукових ступенів є остаточним, без рекомендації експертної ради (експертні ради можуть проводити вибірккову експертизу атестаційних справ).

Принципові зміни стосуються наукових ступенів: запропоновано присуджувати в Україні наукові ступені доктора філософії та доктора наук. Таким чином, збережеться існуюча в Україні дворівнева система наукових ступенів. Передбачається ліквідація інституту здобувачів наукового ступеня, які самостійно працюють над дисертацією. Передбачається спрощення бюрократичної роботи спеціалізованих учених рад, що повинно сприяти інтеграції України до світового науково-освітнього простору.

Проте Проект Закону відправлений на доопрацювання, адже не позбавлений певних вад.

У Законопроекті (глава 2 розділу 2, ст. 47) також визначаються основні принципи діяльності, статус, функції, повноваження Вищої атестаційної комісії України як основної ланки державної системи атестації наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. Ці положення від-

повідно до Указу Президента України мають бути виключені із законопроекту.

Відповідно до ст. 26 Проекту Закону головою спеціалізованої вченої ради призначається провідний вчений, доктор наук, фахівець за профілем ради, штатний працівник вищого навчального закладу або наукової установи, в якій утворено спеціалізовану вчену раду. Проте у п. 2.9 Положення про спеціалізовані вчені ради ця норма містить точніше визначення вимог до претендента на голову спецради: "... доктор наук (зі спеціальностей, за якими раді надано право присудження наукових ступенів) ...".

Стаття 27 Законопроекту регламентує повноваження вчених (наукових, науково-технічних, технічних) рад наукових установ та вищих навчальних закладів III і IV рівнів акредитації щодо підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів. Проте випущено положення щодо щорічного заслуховування докторантів про виконання ними індивідуального плану роботи для проведення атестації й прийняття рішення про подальше перебування в докторантурі.

Пункт 7 ст. 33 Проекту Закону встановлює неконкретні вимоги до обсягу автореферату дисертації: "до двох для докторської і одного авторських аркушів для кандидатської дисертації". Це може тлумачитися і як 0,1, і як 0,2 авторського аркуша тощо. На відміну від Законопроекту, у п. 15 Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника вимоги до обсягу авторефератів вказано чітко: 1,3–1,9 – для докторських і 0,7–0,9 – для кандидатських дисертацій.

Ще на ряд неточностей вказується в експертному висновку Головного науково-експертного управління Верховної Ради України:

- некоректне використання словосполучення "кадри вищої кваліфікації", адже в ієрархії наукових ступенів та вчених звань науковий ступінь "доктор наук" і вчене звання "професор" є вищими, ніж науковий ступінь "доктор філософії" і вчене звання "доцент", "старший науковий співробітник". Термін "атестація" асоціюється із регулярними плановими атестаціями науковців і науково-педагогічних працівників, передбаченими ст. 21 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" та ст. 45 Закону України "Про освіту", тому доцільніше б було назвати Проект Закону "Про наукові ступені та вчені звання";

- стане можливою дискримінація докторів наук відповідно до ст. 10 (п.15 і 16) і ст. 28 Проекту Закону залежно від часу, що минув після захисту ними дисертації, та створення переліку офіційних опонентів і переліку вчених, які можуть залучатися до складу спеціалізованих учених рад (проте критерії, за якими здійснюватиметься відбір докторів наук для включення до такого переліку, відсутні);

- положення ст. 31 Законопроекту щодо визначення наукових ступенів і вчених звань потребують узгодження зі ст. 20 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" [4].

Висновки. Результативність процесу підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів залежить від наявності правового регу-

лювання. В Україні у цілому створена нормативно-правова база, що регулює підготовку й атестацію наукових і науково-педагогічних кадрів.

Нормативне регулювання підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів здійснюється значною кількістю законів і підзаконних актів. Велика кількість нормативно-правових актів призводить до того, що положення одних нормативних документів іноді містять суперечності й невідповідності щодо положень інших нормативних документів, положення одних нормативних документів повторюються й дублюють положення інших нормативних актів.

Проведений аналіз дає змогу виділити основні шляхи оптимізації нормативно-правових актів з підготовки наукових і науково-педагогічних працівників:

- удосконалення існуючих нормативно-правових актів для усунення протиріч і невідповідності між ними;
- ухвалення окремого закону, який би регулював процес підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів та став базовим у цій сфері правового регулювання, з метою ліквідації множинності нормативних актів, що регулюють підготовку й атестацію наукових і науково-педагогічних кадрів та певної їх недосконалості.

Напрямом подальшого дослідження може стати генезис нормативно-правової бази з підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні.

Література

1. 100 запитань і 100 відповідей про підготовку і атестацію наукових і науково-педагогічних працівників : довідник / автор-упорядник Ю.І. Цеков ; за ред. Р.В. Бойка. – К. : Толока, 2003. – 80 с.
2. ВАК роз'яснює // Бюлетень ВАК України. – 1997. – № 4. – С. 3.
3. ВАК України роз'яснює ... (методичні поради) : зб. інформ. матеріалів з питань атестації наук. кадрів вищої кваліфікації / [автор-упоряд. Л.А. Пономаренко ; за ред. В.Ф. Мачуліна. – К. : Толока, 2006. – 47 с.
4. Висновок на проект Закону України “Про атестацію наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації” (реєстрац. № 5267) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=36384.
5. Вітченко А. Модернізація освіти в Україні: стратегія прориву чи його імітація (критичний аналіз заходів щодо реалізації державної політики в освітній галузі) / А. Вітченко // Університет. – 2010. – № 1. – С. 5–13.
6. Волинка К.Г. Теорія держави і права [Електронний ресурс] / К.Г. Волинка. – Режим доступу: www.pravo.vuzlib.net/book_z1685_page_19.html.
7. Куценко І.В. Співвідношення закону та підзаконних нормативно-правових актів України [Електронний ресурс] / І.В. Куценко. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/PNR_2006/Pravo/1_kucenko.doc.htm.
8. Луговий В.І. Модернізація підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів в аспірантурі та докторантурі наукових установ АПН України в контексті Болонського процесу: досвід, проблеми, перспективи / [В.І. Луговий, В.А. Семиченко, О.Л. Кононко та ін.] // Педагогіка і психологія. – 2008. – № 1. – С. 94–102.
9. Луговий В.І. Проблема освітньо-наукової інтеграції в підготовці кандидатів і докторів наук в Україні / В.І. Луговий // Проблеми освіти : наук. зб. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2007. – Вип. 54. – С. 3–6.
10. Мачулін В.Ф. Розвиток наукового кадрового потенціалу України [Електронний ресурс] / В.Ф. Мачулін. – Режим доступу: <http://www.nas.gov.ua/Pages/default.aspx>.
11. Положення про спеціалізовані вчені ради, затверджене наказом ВАК України від 29.08.2000 р. № 429 (із змінами та доповненнями) // Нормативні документи з питань атестації наукових кадрів вищої кваліфікації : зб. норм. док. з питань атестації наук. кадрів вищої кваліфікації / упоряд. Ю.І. Цеков ; [за редакцією В.Д. Бондаренка]. – К. : Толока, 2011. – С. 4–13.

12. Про атестацію наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації : проект Закону України від 22.10.2009 р. № 5267 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=36384.
13. Про вищу освіту : Закон України від 17.01.2002 р. № 2984-III (із змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/>.
14. Про документи про освіту та вчені звання : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.11.1997 р. № 1260 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/>.
15. Про затвердження Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.1999 р. № 309 (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/>.
16. Про затвердження Порядку присвоєння вченого звання професора і доцента : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2008 р. № 1149 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/>.
17. Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2007 р. № 423 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/>.
18. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 09.12.2010 р. № 1085/2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1085%2F2010&p=1310408422371735>.
19. Про освіту : Закон України від 23.05.1991 р. № 1060-XII (із змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1060-12>.
20. Сергієнко В.І. Атестація наукових кадрів вищої кваліфікації в Україні: проблеми і рішення / В.І. Сергієнко, І.Б. Жиляєв, В.І. Торкатюк. – Харків : ХНАМГ, 2006. – 228 с.
21. Таланова Ж.В. Докторська підготовка у світі та Україні : монографія / Ж.В. Таланова. – К. : Міленіум, 2010. – 476 с.
22. Як підготувати і захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня : метод. поради / [авт.-упоряд. Л.А. Пономаренко]. – К. : Бюл. Вищої атестац. коміс. України, 1999. – 80 с.

КАРАКАТСАНИС Т.В.

ЧИННИКИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Інтеграція вітчизняної системи освіти в європейській освітній простір пов'язана зі зростанням наукового інтересу до вивчення зарубіжного досвіду, зокрема Великої Британії, як одного зі світових лідерів у сфері освіти. Динаміка розвитку системи професійно-педагогічної підготовки у Великій Британії привертає увагу вчених до проблем вищої освіти цієї країни (Г.А. Андрєєва, О.В. Волошина, Ю.В. Кіщенко, Л.П. Пуховська, А.В. Соколова, Н.П. Яцишин та ін.). Але на сьогодні більш ґрунтовного вивчення потребує питання факторів розвитку британської системи підготовки майбутніх учителів початкової ланки, що зумовлює актуальність дослідження.

Мета статті – визначити та охарактеризувати чинники розвитку системи підготовки майбутніх учителів початкових класів у Великій Британії.

У 2010 р. Сполучене Королівство, за даними ЮНЕСКО, посіло друге місце у світі за кількістю іноземців, які здобували освіту в різних навчальних закладах країни (близько 400 тис., що на 100 тис. більше, ніж у 2005 р.). Важливою умовою досягнення високих результатів країни на міжнародному ринку освітніх послуг стала ефективна діяльність працівників її педагогічної сфери. Як і в інших державах, у Великій Британії постійно йде пошук шляхів удосконалення освітньої системи на всіх рівнях, вклю-